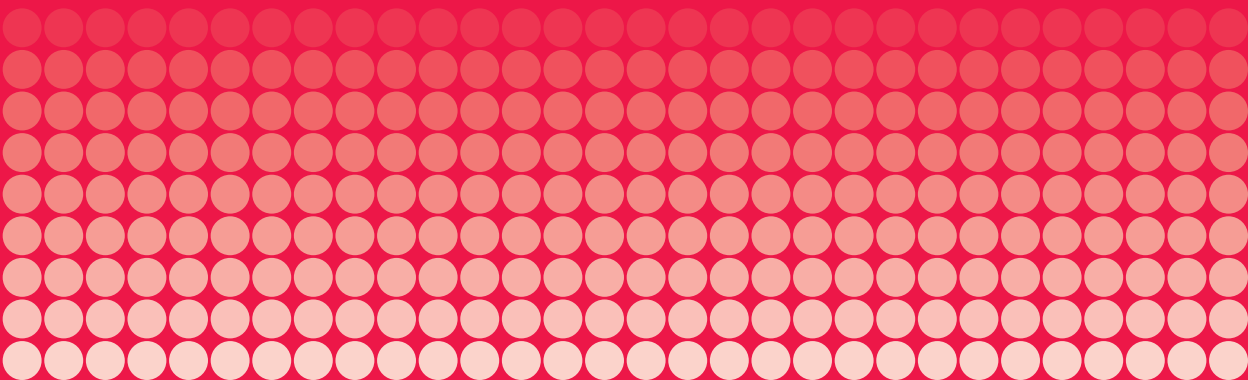

SIPRI YEARBOOK 2017

Armaments,
Disarmament and
International
Security

Samenvatting in het Nederlands

STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE

SIPRI is een internationaal onafhankelijk instituut dat onderzoek verricht naar conflicten, bewapening, wapenbeheersing en ontwapening. Sinds zijn oprichting in 1966 verstrekt SIPRI gegevens, analyses en aanbevelingen die steunen op open bronnen aan beleidsmakers, onderzoekers, de media en geïnteresseerden.

HET SIPRI YEARBOOK

Dit boekje vat het *SIPRI Yearbook 2017* samen en bevat een selectie van gegevens en analyses uit het Yearbook.

Het *SIPRI Yearbook 2017* bundelt originele gegevens in domeinen als wereldwijde militaire uitgaven, internationale wapenleveringen, wapenproductie, kernwapens, gewapende conflicten en multilaterale vredesoperaties. Bovendien bevat het state-of-the-art analyses van belangrijke aspecten van wapenbeheersing, vrede en internationale veiligheid. Het SIPRI Yearbook verscheen voor het eerst in 1969 en bevat zowel bijdragen van SIPRI-onderzoekers als van externe deskundigen.

INHOUD

1. Inleiding	1
Deel I. Gewapende conflicten en conflictbeheersing, 2016	
2. Gewapende conflicten en vredesprocessen	2
3. Gewapend conflict en instabiliteit in het Midden-Oosten en Noord-Afrika	4
4. Europese veiligheid	6
5. Vredesoperaties en conflictbeheersing	7
Deel II. Veiligheid en ontwikkeling, 2016	
6. 'Sustaining peace' en duurzame ontwikkeling in risicogebieden	9
7. Omgaan met crisissen: gedwongen verplaatsing in een kwetsbare context	10
8. De verbanden tussen klimaatverandering en gewelddadige conflicten verkennen	11
Deel III. Militaire uitgaven en bewapening, 2016	
9. Militaire uitgaven	12
10. Internationale wapenhandel en ontwikkelingen in wapenproductie	14
11. Wereldkernmachten	16
Deel IV. Non-proliferatie, wapenbeheersing en ontwapening, 2016	
12. Nucleaire ontwapening, non-proliferatie en kernwapenbeheersing	18
13. Chemische en biologische veiligheidsdreigingen	20
14. Conventionele wapenbeheersing	21
15. Controle op handel in wapens en dual-useproducten	22

1. INLEIDING

INTERNATIONALE VEILIGHEID, BEWAPENING EN ONTWAPENING

DAN SMITH

Een totaalbeeld van 2016 toont een balans tussen negatieve ontwikkelingen en de doorlopende werking van het internationale systeem. Op het einde van het jaar waren er echter duidelijke redenen om te vrezen dat de balans naar de negatieve kant zou overhellen, met een groeiende bezorgdheid over de duurzaamheid van cruciale aspecten van de internationale veiligheidsarchitectuur.

Conflicten in het Midden-Oosten bleven humanitaire tragediën en grootschalige vluchtelingenstromen veroorzaken. In verscheidene andere delen van de wereld, in het bijzonder in Afrika en Azië en in mindere mate in Oost-Europa, sleepten gewelddadige conflicten aan. De ontwikkelingen in het Noord-Koreaanse kernprogramma droegen bij tot internationale politieke instabiliteit met potentieel ernstige domino-effecten. Aan de positieve zijde trad in november 2016 het Klimaatverdrag van Parijs van 2015 in werking, begon de implementatie van de nucleaire overeenkomst met Iran van 2015 zoals gepland in het begin van 2016 en aanvaardde de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties een resolutie om in 2017 onderhandelingen over de afschaffing van kernwapens aan te knopen. Er werd ook vooruitgang geboekt in de monitoring van de zich ontplooiende implementatie van de Agenda 2030 voor internationale sociale en economische ontwikkeling van de Verenigde Naties. Het vredesakkoord in Colombia leverde in 2016 een belangrijke bijdrage aan de positieve kant van de balans.

Anderzijds evolueerden vrijwel alle belangrijke globale indicatoren voor vrede en veiligheid in een negatieve richting: meer militaire uitgaven, meer wapenhan-

del, meer gewelddadige conflicten en een aanhoudend oprukken van de militaire technologie. Bestaande multilaterale en bilaterale overeenkomsten en processen voor wapenbeheersing werden eveneens bedreigd – niet het minst door de achteruitgang van de betrekkingen tussen Rusland en de Verenigde Staten – wat vragen oproep met een globaal belang en een potentieel historisch gewicht. Zou er een kentering komen in de grote vooruitgang van de vreedzame betrekkingen sinds het einde van de Koude Oorlog? Zou de terugkeer van een strategische competitie tussen de grootmachten negatieve implicaties hebben voor de beheersing van het toenemende risico van conflicten? Deze onzekerheden, samen met de politieke ontwikkelingen in Europa en de VS – in het bijzonder de stemming in het Verenigd Koninkrijk om de Europese Unie te verlaten; en de verkiezing van Donald J. Trump in de Verenigde Staten – leken te wijzen op een sterk afgenomen engagement ten overstaan van de internationale instellingen en, in verscheidene belangrijke staten, op een nieuwe nadruk op een eng gedefinieerd nationaal belang.

De schaal van de uitdagingen waar de mensheid voor staat, werd samengevat in het voorstel om het huidige tijdperk het ‘Antropoceen’ te noemen, de era waarin de menselijke activiteit de dominante invloed op het klimaat en het milieu is. Het is een zorgwekkende vaststelling dat internationale samenwerking minder haalbaar lijkt te worden dan in het grootste gedeelte van de periode sinds het einde van de Koude Oorlog, terwijl ze toch meer dan ooit noodzakelijk is. De ervaring heeft ons geleerd dat internationale samenwerking succes kan hebben. Maar is het streven naar internationale samenwerking opgewassen tegen de problemen die men moet oplossen? ●

2. GEWAPENDE CONFLICTEN EN VREDESPROCESSEN

Patronen van gewapende conflicten, 2007-16

Het patroon van gewapende conflicten en vredesprocessen in 2016 leek de recente trend van een teloorgang van de meer vreedzame periode van na de Koude Oorlog te bevestigen, maar het beeld is gemengd. Zo is volgens het Uppsala Conflict Data Program (UCDP) het aantal actieve gewapende conflicten in 2016 van 52 naar 49 gedaald. Anderzijds bevestigt 2016, ondanks deze vermindering, de trend van een beduidend groter aantal conflicten in de drie voorbije jaren, vergeleken met de periode 2007-13. Vergelijkingen over een langere periode tonen dat het aantal gewapende conflicten in de recente jaren overeenkomt met dat van de periode 1990-92. De twee periodes 1990-92 en 2014-16 vormen twee duidelijke pieken in de periode na de Koude Oorlog. De toename van het aantal conflicten in 2014-16 werd in grote mate veroorzaakt door de verspreiding van Islamitische Staat (IS), dat vaak actieve conflicten transformeerde zodat ze in de gegevens van het UCDP als nieuwe conflicten werden geregistreerd.

In twee van de 49 actieve conflicten in 2016 stonden staten tegenover elkaar (India-Pakistan en Eritrea-Ethiopië). De 47 andere speelden zich af binnen staten en gingen over bestuur (22), grondgebied (24) of beide (1). Er is een duidelijk patroon van een groter aandeel conflicten binnen staten waarin één of beide strijdende partijen door troepen van andere staten worden gesteund. In 2016 werd meer dan een derde (38 procent) van de conflicten binnen staten op deze manier geïnternationaliseerd. In de meeste van deze conflicten (13 van de 18) werd tegen islamistische organisaties gevochten.

DE GLOBAL PEACE INDEX, 2017

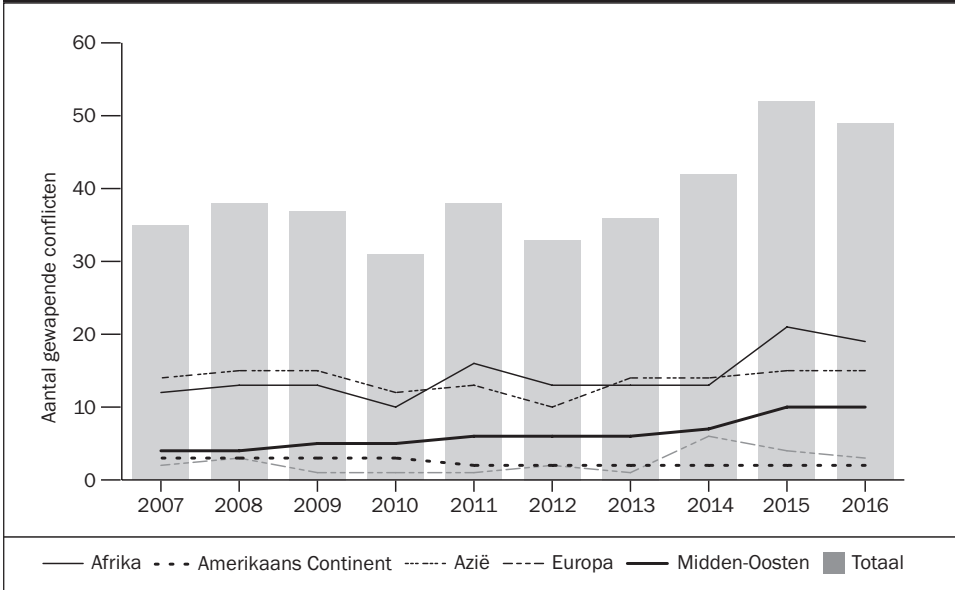
De Global Peace Index (GPI), opgesteld door het Institute for Economics and Peace, rangschikt 163 landen en regio's op basis van 23 indicatoren. De algemene GPI-score verbeterde in 2016 maar de gemiddelde landenscore ligt nu lager dan in 2008. De grootste achteruitgang in termen van de vrede deed zich voor in Noord-Amerika en er waren kleinere terugvallen in Sub-Saharaans Afrika, het Midden-Oosten en Noord-Afrika. De grootste verbeteringen in termen van de vrede traden op in Zuid-Amerika, Rusland en Eurazië en in de regio Azië-Stille Oceaan. De impact van het terrorisme nam in 2016 toe, in lijn met een trend die al tien jaar aanhoudt. In totaal 60 procent van de landen van de GPI hebben sinds 2007 een groei van het terrorisme gekend en de impact ervan is in meer dan 22 landen verdubbeld.

Positie	Land	Score	Evolutie
1	IJsland	1.111	-0.081
2	Nieuw-Zeeland	1.241	-0.044
3	Portugal	1.258	-0.098
4	Oostenrijk	1.265	-0.013
5	Denemarken	1.337	+0.091
19	België	1.525	-0.003
19	Nederland	1.525	-0.016
159	Jemen	3.412	+0.013
160	Zuid-Soedan	3.524	-0.069
161	Irak	3.556	-0.014
162	Afghanistan	3.567	+0.029
163	Syrië	3.814	+0.008

In 2016 registreerde het UCDP 12 oorlogen – gedefinieerd als een gewapend conflict met 1000 of meer doden als gevolg van gevechten –, één meer dan in 2015. Drie van de in 2015 geregistreerde oorlogen de-escaleerden in 2016 naar het niveau van een kleiner gewapend conflict (Nigeria, Pakistan en Oekraïne). Vier in het verleden geregistreerde conflicten escaleerden naar een oorlogsniveau: Afghanistan-IS, Libië-IS, Turkije-IS en Turkije-Koerdistan. Afrika

REGIONALE SPREIDING EN TOTAAL AANTAL GEWAPENDE CONFLICTEN, 2007-16

was in 2016 de regio met het grootse aantal conflicten (19 actieve conflicten), gevolgd door Azië (15 conflicten). Tien conflicten werden opgetekend in het Midden-Oosten, drie in Europa en twee op het Amerikaans continent.

De conflictgerelateerde ontwikkelingen zijn in de recente jaren ontmoedigend geweest, niet het minst in het Midden-Oosten, maar niet alle veranderingen waren negatief. Terwijl veel conflicten begonnen of escaleerden, werden vele andere niet langer actief of de-escaleerden ze. Vooral de vermindering van het aantal conflicten in Latijns-Amerika is het vermelden waard. Na het vredesakkoord van 2016 tussen de Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia-Ejército del Pueblo (FARC-EP) en de Colombiaanse regering, en met doorlopende onderhandelingen met het Ejército de Liberación Nacional (ELN), de enige guerrillagroepering die de Colombiaanse regering nog bestrijdt, lijkt het waarschijn-

lijk dat de regio weldra geen actieve conflicten meer zal hebben.

Islamistische gewapende conflicten

Ongeveer één derde van de wereldwijde islamistische gewapende conflicten speelt zich af in het Midden-Oosten en Noord-Afrika, één derde in Sub-Saharaans Afrika en de rest voornamelijk in Azië. In sommige gevallen neemt men in de loop van de tijd een escalatie waar van een niet noodzakelijk religieus geïnspireerde oppositie naar expliciete islamistische grieven, gevolgd door een transformatie naar transnationale islamistische ambities. De noodzaak om dit type conflict in elke fase van zijn escalatie te herkennen en constructief te beheren, en te trachten het op te lossen, heeft belangrijke implicaties voor het conflictpreventiebeleid. Zuidoost-Azië valt op als een regio die ingaat tegen de empirische trend en waar de verhouding islamistische gewapende conflicten lijkt af te nemen. ●

3. GEWAPEND CONFLICT EN INSTABILITEIT IN HET MIDDEN-OOSTEN EN NOORD-AFRIKA

Het Midden-Oosten en Noord-Afrika (MENA) bleven in 2016 centraal staan in de globale veiligheidsproblematiek. Uiteenlopende factoren verklaren de schijnbaar chronische onveiligheid en aanhoudende kwetsbaarheid voor gewapende conflicten van de regio, zoals een falend bestuur in de meeste Arabische landen, de zich nog steeds ontwikkelende gevolgen van de invasie van Irak door een coalitie onder leiding van de VS in 2003, en de complexe betrekkingen en rivaliteiten tussen de regionale machten. In 2016 gebruikten ten minste 7 van de 16 landen van de regio militair geweld in gevechten op hun eigen grondgebied en deden 11 dat op het grondgebied van andere landen.

Een cruciaal element in het veiligheidsprofiel van MENA is de nasleep van de 'Arabische Lente' van 2011. Vijf jaar later bloeien de bloemen alleen in Tunesië, ook al blijft het pad van dat land naar een stabiele democratie bezaaid met risico's.

Syrië

De oorlog in Syrië heeft de helft van de bevolking op de vlucht gedreven – meer dan 4,8 miljoen internationale en meer dan 6,3 miljoen binnenlandse vluchtelingen – en heeft meer dan 400.000 levens gekost, al bestaan er geen betrouwbare statistieken van het aantal slachtoffers. In het complexe schaakspel van strijdende partijen in Syrië kantelde het machtsevenwicht in 2016 zeer sterk in het voordeel van president Bashar al-Assad, als gevolg van drie belangrijke ontwikkelingen: de Russische luchtcampagne ter ondersteuning van de Syrische regering, gecombineerd met ondersteuning van Iran en Hezbollah op de grond; de verzoening van Turkije met Rusland en zijn daaropvolgende beleidsbocht van regime-

wijziging naar consolidatie van de Turkse invloed; en de nederlaag van de anti-regeringstroepen in Oost-Aleppo in december 2016. Tegen het eind van het jaar waren de Verenigde Staten buitenspel gezet in de regionale vredesgesprekken en speelden Iran, Rusland en Turkije een hoofdrol in de besprekingen over de toekomst van Syrië en Assad.

Libië en Jemen

Libië zat eind 2016 nog altijd verstrikt in het chaotische naspel van de burgeroorlog en de internationale interventie van 2011 en bleef op zoek naar stabiliteit en veiligheid voor zijn burgers.

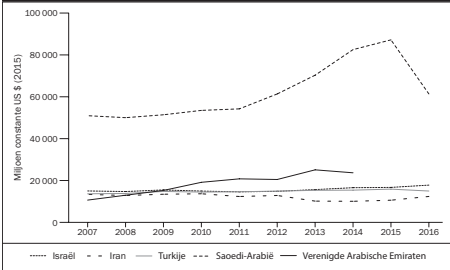
De opvallendste, ingewikkeldste en gevaarlijkste relatie tussen staten in de regio is die tussen Iran en Saoedi-Arabië. Een belangrijk knelpunt dat de slechte betrekkingen tussen de twee landen nog verergert, is Jemen, dat sinds 2004 met tussenpozen in een burgeroorlog verwickeld is. Saoedi- en andere Arabische troepen zijn sinds 2015 bij het conflict betrokken. Tegen eind 2016 ging de Saoedische interventie gepaard met een grootschalige humanitaire crisis en was ze er niet in geslaagd de Houthi-strijdkrachten beslissende nederlagen toe te brengen.

Islamitische Staat

Islamitische Staat (IS) bleef in 2016 een sterke macht en een focus voor de internationale bezorgdheid, ook al leed het beduidende nederlagen in Irak, Syrië en Libië. Operation Inherent Resolve, de door de VS geleide globale coalitie die in september 2014 werd gevormd, bleef in 2016 het tempo van de externe militaire operaties tegen IS bepalen. Terwijl de kern van IS in Irak en Syrië blijft, werden de inspanningen van de groepering versterkt door een netwerk van buitenlandse strijders en aangesloten groepen in verscheidene landen op vier conti-

MILITAIRE UITGAVEN VAN DE VIJF GROOTSTE VERBRUIKERS IN HET MIDDEN-OOSTEN, 2007-16

nenten. Aan de groepering of door haar geïnspireerde individuen toegeschreven terroristische aanslagen eisten in 2016 honderden levens in het ruimere Midden-Oosten, Afrika, Zuid-Azië en Europa.

IS beschikt over een infrastructuur en instellingen die meestal met een staat worden geassocieerd, zoals de verkoop van olie, belasting, contante fondsen, de verkoop van antiek, losgeld en toegang tot nationale en internationale financiële systemen. Deze inkomstenstromen zijn ook belangrijke zwakke plekken; ze werden het doelwit van een internationale economische oorlog op initiatief van verscheidene staten, met zowel een militaire dimensie (bv. luchtaanvallen op olie-infrastructuur, geldmiddelen en belangrijke financiële medewerkers van IS) als een niet-militaire dimensie (bv. de preventie van schenkingen, de bevroering van vermogens en het tegengaan van handel met de groep). Er werden ook internationale inspanningen geleverd om de propaganda van IS en meer algemeen het gewelddadige extremisme te bestrijden, weliswaar met gemengde resultaten.

Hoewel IS in 2016 terrein verloor, zullen de doelstellingen en terroristische capaciteiten waarschijnlijk in de volgende jaren voortbestaan, mogelijk in een andere en zelfs nog dodelijkere vorm.

Militaire uitgaven en wapenleveringen in het Midden-Oosten

De trends en patronen van de militaire uitgaven van en wapenleveringen aan landen van het Midden-Oosten illustreren de omvang van de militaire capaciteit in de regio. De militaire uitgaven als aandeel van het bruto binnenlands product, ook wel de militaire last genoemd, is er bijzonder hoog. Bij gebrek aan gegevens kunnen de totale militaire uitgaven in het Midden-Oosten in 2015 en 2016 niet worden berekend. Dit wijst op een algemeen gebrek aan transparantie en verantwoording in militaire aangelegenheden in de regio. Saoedi-Arabië heeft veruit de hoogste militaire uitgaven van het Midden-Oosten en kwam in 2016 op de vierde plaats op wereldvlak.

De wapenimport naar het Midden-Oosten steeg tussen 2007-11 en 2012-16 met 86 procent. Het Midden-Oosten vertegenwoordigde 29 procent van de globale wapenimport in 2012-16 en was daarmee de tweede grootste importregio in die periode. Veel landen in het Midden-Oosten beschikken over geavanceerde militaire systemen die hun militaire capaciteit waarschijnlijk beduidend verhogen. De VS en verscheidene West-Europese staten bleven in 2012-16 de belangrijkste wapenleveranciers van de meeste landen in de regio. De wapenimport heeft waarschijnlijk bijgedragen tot de instabiliteit, de gewelddadige conflicten en de schendingen van de mensenrechten in de regio. ●

4. EUROPESE VEILIGHEID

De veiligheidssamenwerking staat onder druk

Op het eind van de Koude Oorlog leken de onderliggende oorzaken van confrontatie in Europa geëlimineerd te zijn. Een gedeelde beoordeling van de belangrijkste problemen waarmee Europa te kampen had en een gemeenschappelijke aanpak om ze op te lossen leken haalbaar. Door een op regels gebaseerde Europese orde op te bouwen waarin de samenwerking zou worden georganiseerd, bewaarden de staten binnen een alomvattend veiligheidskader een zorgvuldig evenwicht tussen problemen in de sfeer van politiek, militaire politiek, veiligheid van de mens, milieu en economie.

De gebeurtenissen in 2016 versterkten de visie dat alle onderdelen van het Europese coöperatieve veiligheidssysteem onder druk stonden. Een geleidelijke vervreemding tussen Rusland en de lidstaten van de Europese Unie (EU) en de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie leidde tot wijzigingen in het politiek-militaire beleid, een militaire modernisering en aangepaste machtsposities die het gevaar op een confrontatie en, in crisistandigheden, op militaire botsingen tussen grote militaire machten konden vergroten. Op het eind van het jaar pleitte de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) voor een nieuwe klemtoon op de aanpak van de politiek-militaire aspecten van veiligheid.

Ook de politieke en mensenrechtendimensies van het Europese veiligheidssysteem werden op verschillende manieren op de proef gesteld. De belangrijkste veiligheidsinstellingen, de OVSE, de EU en de Raad van Europa reageerden met wisselend succes op de noodzaak om de onafhankelijkheid van de rechtspraak en de vrijheid van de media te beschermen, terwijl ze haattaal bestreden, de rechten van minder-

heden vrijwaarden en ervoor zorgden dat de staten aan hun wettelijke plichten inzake de menswaardige behandeling van vluchtelingen voldeden.

Gewapend conflict in de post-Sovjetruimte

Europa kende opnieuw gewapende conflicten, in het bijzonder door een escalatie van het geweld in enkele aanslepende conflicten in de post-Sovjetruimte die in de laatste jaren van de Sovjet-Unie en de volgende jaren waren ontstaan. Inspanningen om een duurzame vrede tot stand te brengen in het oosten van Oekraïne, waar het conflict nu ongeveer 10.000 levens heeft geëist, bleven vruchteloos. Al deze conflicten zouden ernstig kunnen escaleren.

Turkije

De recente ontwikkelingen in Turkije wijzen op een binnenlandse, regionale en internationale veiligheidsomgeving die nergens in Europa zo complex is. Als gevolg van de dramatische gebeurtenissen van 2016 – met een reeks gewelddadige aanslagen en een poging tot staatsgreep en de daaropvolgende repressie van de regering tegen vermeende samenzweersers en andere dissidenten – was dit jaar één van de moeilijkste van de recente Turkse geschiedenis. Eind 2016 waren noch de conflicten aan de grenzen met Irak en Syrië – en hun gevolgen, zoals grote vluchtelingenstromen – noch de toename van het binnenlandse en internationale massaterrorisme geluwd. De interne politieke en grondwettelijke uitdagingen in het naspel van de mislukte staatsgreep gingen gepaard met ingrijpende herzieningen van de betrekkingen met de cruciale partners: de EU, Rusland en de Verenigde Staten. ●

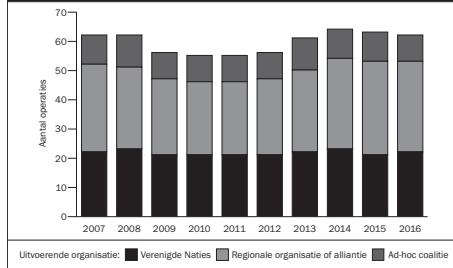
5. VREDESOPERATIES EN CONFLICTBEHEERSING

Trends en ontwikkelingen in de vredesoperaties in 2016

In 2016 werd het duidelijk dat veel van de trends in termen van het aantal missies en missiepersoneel over hun hoogtepunt heen waren en geleidelijk aan terugvielen of uitdoofden. Twee nieuwe vredesoperaties gingen van start: de Missie van de Verenigde Naties in Colombia en de militaire opleidingsmissie van de Europese Unie (EU) in de Centraal-Afrikaanse Republiek (CAR) (Military Training Mission in the Central African Republic, EUTM RCA). Vier missies werden beëindigd: de militaire adviesmissie van de EU in de CAR (Military Advisory Mission in the CAR, EUMAM RCA), de Franse Opération Sangaris (eveneens in de CAR); de Europese advies- en bijstandsmis­sie in de Democratische Republiek Congo (EU Advisory and Assistance Mission for Security Reform in the Democratic Republic of the Congo, EUSEC RD Congo); en de Europese politiemissie (EU Police Mission, EUPOL) in Afghanistan. Het aantal actieve vredesoperaties in 2016 daalde met één ten opzichte van 2015 (naar 62). Het totale aantal missiepersoneel viel terug met 6 procent naar 153.056, in lijn met de in 2012 ingezette trend.

Alhoewel de VN duidelijk de belangrijkste speler in de vredesoperaties blijft, werd in 2016 de trend van drie opeenvolgende jaren van personeelsstijgingen voor de VN-operaties omgekeerd. De trend van een dalend personeelsbestand lijkt te zullen aanhouden. De VN-operatie in Ivoorkust (UNOCI) en de VN-missie in Liberia (UNMIL) zullen worden afgebouwd, terwijl andere operaties van de VN de toegelaten personeelsniveaus bereiken en lang verwachte operaties in plaatsen als Burundi,

AANTAL MULTILATERALE VREDESOPERATIES IN 2007-16, PER UITVOERENDE ORGANISATIE

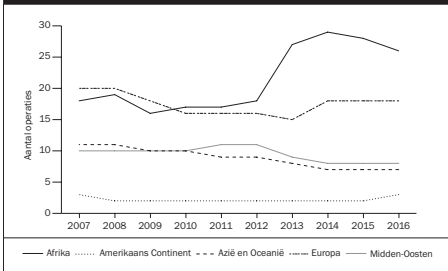
Libië, Syrië, Oekraïne en Jemen misschien nooit realiteit zullen worden.

Vredesoperaties in Afrika

Afrika blijft de voornaamste focus van de vredesoperaties. Zoals het rapport van het Expertpanel over VN-vredesoperaties (UN High-level Independent Panel on Peace Operations, HIPPO report) heeft aanbevolen, versterken de VN, de Afrikaanse Unie (AU) en de regionale economische gemeenschappen en regionale mechanismen (RM's) hun samenwerking. De financiering van de Afrikaanse operaties blijft één van de grote uitdagingen. In 2016 besloot de Vergadering van Staats- en Regeringsleiders van de Afrikaanse Unie om haar bijdrage aan de financiering van alle vredesoperaties van de AU tegen 2020 naar 25 procent te verhogen, door middel van een importbelasting van 0,2 procent op 'in aanmerking komende import' in het continent. De Afrikaanse actoren zullen echter op korte tot middellange termijn afhankelijk blijven van buitenlandse financiering, terwijl sommige externe actoren – vooral de EU en haar lidstaten – minder vrijgevig worden en hogere eisen stellen. Dit scheidt financiële uitdagingen voor verscheidene Afrikaanse vredesoperaties, waarvan sommige dreigen te worden stop-

AANTAL MULTILATERALE VREDES-OPERATIES IN 2007-16, PER REGIO

gezet omdat de bijdragende landen overwe-
gen hun troepen terug te trekken.

Operaties in de grijze zone

Militair en burgerpersoneel wordt steeds vaker ingezet in operaties in de 'grijze zone', in of net buiten de marge van de definitie van multinationale vredesoperaties volgens SIPRI. Hoewel de landen die troepen bijdragen en de gastlanden in sommige gevallen baat zouden hebben bij een mandatering en financiering van de operaties door de Veiligheidsraad van de VN, zoals in het geval van de Multinational Joint Task Force (MNJTF) tegen Boko Haram, verzetten de gastlanden zich soms tegen vredesoperaties op hun grondgebied. Dergelijke operaties kunnen worden gezien als een inbreuk op de nationale soevereiniteit en een versterking van het beeld van een falende staat. Voorbeelden zijn (a) het verzet van Burundi tegen de inzet van de African Prevention and Protection Mission in Burundi (MAPROBU), de mensenrechten- en militaire experts van de AU en de VN-politiebijdrage aan Burundi; (b) de onwil van Syrië om zelfs maar waarnemers bij de evacuatie van Oost-Aleppo naar andere districten van de stad toe te laten; en (c) de eis van Colombia dat de VN-missie in Colombia een politiemissie in plaats van een vredesoperatie zou zijn. Deze ontwikkelingen benadrukken het belang van een

verdere uitbreiding van de gegevensverzamel-
ing en analyses van operaties in de
grijze zone.

Bescherming van burgers

De bescherming van de burgers is een
andere uitdaging voor de AU en de VN. De
onmacht van de internationale gemeenschap
in Oekraïne en Syrië is pijnlijk duidelijk
geworden en krijgt veel mediabelangstel-
ling. Het onvermogen om de situatie in
Zuid-Soedan aan te pakken heeft minder
aandacht gekregen. De VN-missie in
Zuid-Soedan (UNMISS) heeft op sites voor
de bescherming van burgers (Protection of
Civilian, POC-sites) ongeveer 200.000 bur-
gers onder haar hoede en staat voor onge-
zogene uitdagingen. In 2016 toonden
verscheidene aanvallen op POC-
sites dat UNMISS volstrekt niet in staat was
om burgers te beschermen en dat de
POC-sites onrealistische verwachtingen
hadden gewekt bij mensen die op bescher-
ming rekenden. Bovendien verblijven veel
burgers al meer dan drie jaar op POC-sites
en zijn de sites van een tijdelijke oplossing
de facto veranderd in kampen voor binnen-
landse vluchtelingen, zodat ze overeen-
komstige niveaus van interne veiligheid en
levensstandaarden nodig hebben. Aange-
zien de POC-sites in Zuid-Soedan waar-
schijnlijk nog vele jaren zullen bestaan, is
het belangrijk dat UNMISS lessen trekt uit
de gebeurtenissen van 2016. ●

6. 'SUSTAINING PEACE' EN DUURZAME ONTWIKKELING IN RISICOGEBIEDEN

Op 1 januari 2016 lanceerden de Verenigde Naties officieel de Agenda 2030 voor Duurzame Ontwikkeling. Het is de bedoeling om tegen 2030 de 17 Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen te behalen. Dit weerspiegelt het feit dat vrede en ontwikkeling doorlopende processen zijn die voortdurend moeten worden gestimuleerd en pas na tientallen jaren inspanningen vruchten afwerpen. De agenda voor duurzame ontwikkeling gaat samen met het nieuwe VN-concept van 'sustaining peace', dat oproept tot sterkere verbanden tussen de drie fundamentele pijlers van de VN: vrede en veiligheid, ontwikkeling en mensenrechten, en humanitaire actie. Dit concept vervangt de sequentiële aanpak van conflicten, die vaak tot gescheiden benaderingen van preventie, humanitaire actie, vredeshandhaving, vredesopbouw en ontwikkeling heeft geleid – en vraagt om betere koppelingen en het delen van instrumenten tussen deze verschillende categorieën van reacties.

De context voor de ontwikkeling van het raamwerk voor 'sustaining peace' van de VN omvatte haarden van geweld in de gevaarlijkste gebieden van de wereld; aanhoudende complexe humanitaire noodsituaties; en beperkte capaciteit voor de preventie van, de respons op, de beheersing van en het herstel na conflicten. 'Sustaining peace' houdt ook verband met de principes van nationale verantwoordelijkheid en inclusiviteit en is consistent met het concept van positieve vrede.

'Sustaining peace' tracht de actoren te doen evolueren van structureel geweld naar samenwerkingsoplossingen en ontwikkeling, en zo naar positieve vredesresultaten. Het is van vitaal belang dat men de impact op lange termijn van een gewapend conflict op de ontwikkeling begrijpt en in

die zin de vrede implementeert: terwijl een typische burgeroorlog 7 jaar duurt, kost het economische herstel van die oorlog 14 jaar, zijn de kansen op een terugval groot en kan het 25 jaar duren om verdwenen staatsystemen en instellingen weer op te bouwen tot een niveau van *good enough governance*. Pas in de tien voorbije jaren kennen Cambodja, Laos en Vietnam een begin van economische groei, na tientallen jaren van conflict, gevolgd door tientallen jaren van wederopbouw. Dit doet vermoeden dat de aanhoudende conflicten en ontmanteling van de staat in Libië, Zuid-Soedan en Jemen elk gemiddeld 15 tot 25 jaar verloren ontwikkeling tot gevolg zullen hebben.

In 2016 deden zich verscheidene belangrijke gebeurtenissen voor in het domein van de preventie van gewelddadig extremisme, humanitaire acties en de agenda inzake vrouwen, vrede en veiligheid. Deze domeinen illustreren enkele mechanismen voor de integratie van het concept 'sustaining peace' in de praktijk van de globale vrede en ontwikkeling. De Wereldtop over Humanitaire Hulp (WHS) in mei 2016 leverde bijvoorbeeld meer dan 3100 individuele en gezamenlijke verbintenissen op in kerndomeinen zoals politiek leiderschap voor de preventie en beëindiging van conflicten, de verdediging van de normen die de menselijkheid beschermen en een meer doelgerichte financiering van humanitaire hulp.

Hoewel het concept conflictpreventie grotendeels een ambitie blijft, kunnen verscheidene ontwikkelingen in 2016 – zoals de WHS, het Sendai Framework, het Global Partnership for Preparedness en de Global Alliance for Urban Crises – worden uitgelegd als investeringen in vredesondersteuning en mogelijke wegen naar een positieve vrede. ●

7. OMGAAN MET CRISSEN: GEDWONGEN VERPLAATSING IN EEN KWETSBARE CONTEXT

In 2016 bleef gedwongen verplaatsing een grote uitdaging voor de menselijke veiligheid, vooral in het Midden-Oosten en Afrika, die samen momenteel meer dan twee derde van de wereldwijde vluchtelingenpopulatie herbergen. In de afgelopen jaren is het aantal gedwongen verplaatste personen – meer dan 60 miljoen – beduidend toegenomen in vergelijking met bijvoorbeeld de bevolkingsaan groei of de algemene migratie. Deze stijging is het gevolg van nieuwe vluchtelingencrisissen (zoals in Jemen en Zuid-Soedan), samen met aanslepende crisissen (zoals in Syrië en Afghanistan) en het kleine aantal terugkerende vluchtelingen. De grote meerderheid van deze crisissen werd op de eerste plaats door gewapende conflicten veroorzaakt.

De uitdagingen zijn bijzonder groot door de concentratie van vluchtelingen op beperkte geografische plaatsen – in een stad, aan een grens, in een kamp of op een smalle transitroute – en vooral in een klein aantal landen. Deze concentratie leidt tot crisissen in de opvang, tot overbevolking en aanverwante problemen, met vooral een ontoereikende fysieke bescherming, gezondheidsproblemen, een toenemende druk op de hulpbronnen en een verlies van mogelijkheden voor levensonderhoud en onderwijs.

Op staten gerichte structuren voor de aanpak van gedwongen verplaatsing en het ontbreken van een algemeen aanvaard internationaal wettelijk kader vormen ernstige obstakels voor een geslaagde aanpak van zowel de behoeften aan menselijke veiligheid op korte termijn als de uitdagingen op lange termijn, zoals de wettelijke status van verplaatste personen in het gastland en de gevolgen daarvan voor onder meer het levensonderhoud. Hoewel het bestaande

internationale recht bescherming biedt aan mensen die hun land ontvluchten en in andere staten asiel zoeken, hebben de meeste landen die grote aantallen vluchtelingen ontvangen het VN-Vluchtelingenverdrag niet ondertekend. Hoe dan ook geldt het verdrag niet voor binnenlandse vluchtelingen – de groep die de grote meerderheid van de gedwongen verplaatste personen vormt.

De nuttigste manier om de huidige gevaren van verplaatsing te begrijpen en ze dus beter te kunnen aanpakken, is via hun gedeelde context van grootschalige verplaatsingen in kwetsbare, gewelddadige situaties. Terwijl het begrip kwetsbaarheid verwijst naar de grotere blootstelling van gemeenschappen aan risico's, gecombineerd met een gering vermogen om ze te beperken of op te sloppen, hielden ook gewelddadige conflicten nauw verband met alle grote vluchtelingencrisissen van 2016.

De diepgang en omvang van de huidige verplaatsingen kunnen een domino-effect hebben op andere gemeenschappen en landen. Men heeft regionale en internationale processen gestart om de humanitaire uitdagingen aan te pakken van de verplaatsing en de problemen van de gastlanden en andere staten. In 2016 zette de Algemene Vergadering van de VN bijvoorbeeld de eerste stap naar een politiek proces voor het ontwerp van een internationaal raamwerk voor veilige migratie, met inbegrip van een eerlijkere verdeling van de last van het herbergen en steunen van vluchtelingen. Anderzijds dreigt het internationale juridische kader dat de vluchtelingen momenteel beschermt door verscheidene processen ondermijnd te worden. Zo trachtte de Europese Unie in 2016 ten minste tweemaal om met grote gastlanden politieke oplossingen zonder schriftelijke of juridische basis te bereiken. ●

8. DE VERBANDEN VERKENNEN TUSSEN KLIMAATVERANDERING EN GEWELDDADIGE CONFLICTEN

De uitdagingen voor de veiligheid die de klimaatverandering schept, zijn veelzijdig en hebben een weerslag op de veiligheid van mensen, gemeenschappen en staten. Bovendien hangt de impact van de klimaatverandering op bijvoorbeeld de voedsel- of waterzekerheid in grote mate af van de sociaal-economische omstandigheden, wat betekent dat eenzelfde impact afhankelijk van de context verschillende gevolgen kan hebben. De klimaatverandering vergroot bijgevolg de druk op de huidige kwetsbaarheden van mensen en gemeenschappen overal ter wereld en heeft bijzonder schadelijke gevolgen in contexten die al fragiel zijn.

Eén categorie van veiligheidsuitdagingen in verband met een veranderend klimaat is het toegenomen risico op gewelddadig conflicten. In het voorbije decennium is uitgebreid onderzoek gedaan naar het verband tussen klimaat en conflict, en de invloed op de beleidsvorming en meer bepaald het buitenlands, defensie- en ontwikkelingsbeleid.

Zo heeft men bijvoorbeeld in Oost-Afrika vier mechanismen geïdentificeerd die een verband leggen tussen klimaatverandering en gewelddadig conflicten: verslechterende levensomstandigheden; migratie en veranderende patronen van de mobiliteit van herders; tactische overwegingen van gewapende groepen; en de exploitatie van lokale grieven door de elite. De eerste twee mechanismen hebben vooral te maken met de oorzaken van conflicten, de andere veranderen de dynamiek van het conflict. Dit verschil toont aan dat de mechanismen met elkaar interageren en elkaar aanvullen.

Dezelfde mechanismen die de link leggen tussen impact van de klimaatverandering en vrede en conflict, kunnen ook in de context van extreme weersomstandigheden worden onderzocht. Enkele van de dodelijkste extreme

weersomstandigheden tussen 2000 en 2016 waren de tropische cycloon Nargis in Myanmar in 2008, de hittegolven op het noordelijk halfrond in 2010 en de tropische cyclonen op de Filipijnen in 2013. In sommige gevallen leidden ze tot gewelddadige conflicten. Door op deze gebeurtenissen te focussen, kan men niet alleen de mechanismen blootleggen die extreme weersomstandigheden in verband brengen met gewelddadige conflicten, maar ook de mechanismen die een vreedzame oplossing van crisissen mogelijk maken. Vier mechanismen werden geïdentificeerd. De eerste twee – de concurrentie rond schaarse hulpbronnen en het falen van instellingen voor conflictbeheersing – hebben te maken met een groter risico van gewelddadig conflicten. Het derde mechanisme – de opbouw van sociale samenhang – toont anderzijds hoe extreme weersomstandigheden in door conflicten geteisterde gebieden soms de opbouw van sociale coherentie in de hand werken en samenwerking mogelijk maken in plaats van bestaande conflicten te verergeren. Het vierde mechanisme – de versnelde transformatie – benadrukt de sociale dynamiek die op een ramp volgt; hier is het niet altijd duidelijk of het risico van gewelddadig conflicten na een extreme weersgebeurtenis groter of kleiner wordt.

Het belang van de beperking van de negatieve gevolgen van de klimaatverandering voor het levensonderhoud, en de nood aan toereikende mechanismen voor de oplossing van conflicten zijn twee implicaties voor het beleid. Het is ook belangrijk om op te merken dat klimaatverandering niet onvermijdelijk tot gewelddadig conflicten leidt. De menselijke factor dringt door in elke schakel van de keten die van klimaatverandering naar gewelddadig conflicten leidt. Dit vormt een basis voor onderzoek naar manieren om de vrede te handhaven en vorm te geven tegenover een enorme druk, ook die van de klimaatverandering. ●

9. MILITAIRE UITGAVEN

De wereldwijde militaire uitgaven werden in 2016 op 1686 miljard US dollar geschat, het equivalent van 2,2 procent van het globaal binnenlands product, of 227 US dollar per persoon. De totale wereldwijde uitgaven in 2016 bleven in grote lijnen constant tegenover 2015, met een stijging van slechts 0,4 procent in reële termen.

De militaire uitgaven in Noord-Amerika stegen voor het eerst op jaarbasis sinds 2010, terwijl in West-Europa de uitgaven 2,6 procent hoger lagen dan in 2015. De uitgaven bleven stijgen in Azië en Oceanië, en in Oost-Europa. Anderzijds daalden de militaire uitgaven in Afrika, Zuid- en Centraal-Amerika en de Caraïben en in die landen van het Midden-Oosten waarvoor gegevens beschikbaar zijn. De hogere militaire uitgaven in Azië en Oceanië, Europa en Noord-Amerika werden bijna volledig gecompenseerd door de dalingen in de rest van de ontwikkelingslanden.

De Verenigde Staten lieten in 2016 met 611 miljard US dollar nog altijd de hoogste militaire uitgaven optekenen. Hun uitgaven stegen met 1,7 procent tegenover 2015 – de eerste stijging op jaarbasis sinds 2010, toen de militaire uitgaven van de VS hun piek bereikten. Er heerst onzekerheid over de toekomstige evolutie van de militaire uitgaven van de VS, maar ramingen in de nationale defensiebegroting wijzen op een bescheiden stijging van de uitgaven voor aankoop en onderzoek, ontwikkeling, tests en evaluatie (research, development, test and evaluation, RDT&E) in 2017 en beduidende stijgingen in de periode 2018-21.

De impact van de schok in de olieprijs

De sterke daling van de olieprijs, in lijn met de trend die eind 2014 begon, had een beduidende impact op veel landen die van de olie-export afhankelijk zijn. Na tien jaar met een nauwe correlatie tussen hoge olie-

WERELDWIJDE MILITAIRE UITGAVEN, 2016

Regio	Uitgaven (miljard \$)	Evolutie (%)
Afrika	(37,9)	-1,3
Noord-Afrika	(18,7)	1,5
Sub-Saharaans Afrika	19,2	-3,6
Amerikaans Continent	693	0,8
Centraal-Amerika en de Caraïben	7,8	-9,1
Noord-Amerika	626	1,7
Zuid-Amerika	58,8	-7,5
Azië en Oceanië	450	4,6
Centraal- en Zuid-Azië	73,3	6,4
Oost-Azië	308	4,3
Oceanië	26,6	1,7
Zuidoost-Azië	41,9	5,1
Europa	334	2,8
Centraal-Europa	21,0	2,4
Oost-Europa	75,4	3,5
West-Europa	237	2,6
Midden-Oosten
Totaal wereldwijd	1 686	0,4

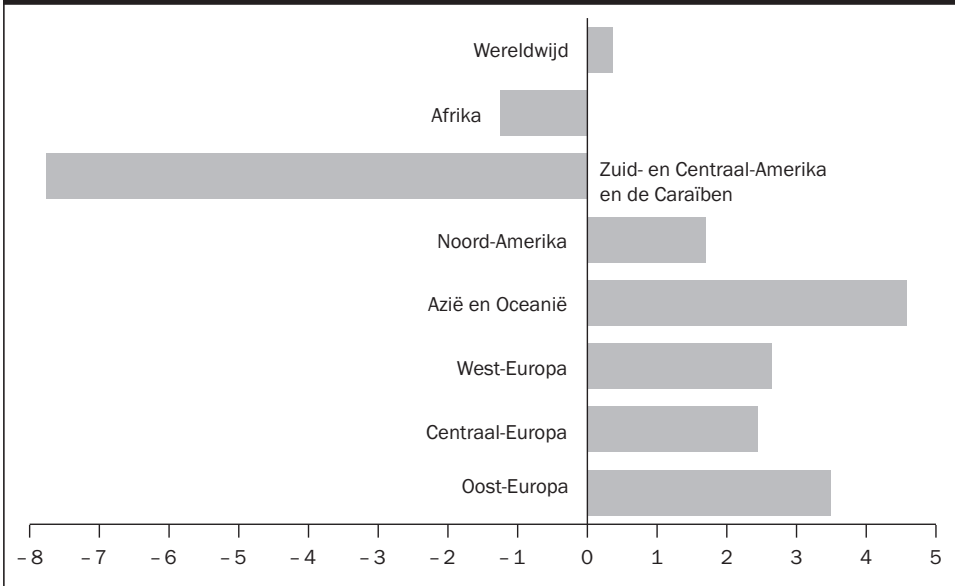
() = onzekere schatting; .. = niet beschikbaar.
De uitgaven zijn uitgedrukt in huidige (2016) US dollar. Alle evoluties zijn de reële verschuivingen in de periode 2015-16.

prijzen en stijgende militaire uitgaven leidde de val van de olieprijs tot aanzienlijke dalingen. De dalende olie-inkomsten hebben veel olieproducerende landen gedwongen om te snoeien in hun totale overheidsbegroting en dus ook in hun militaire uitgaven. In Afrika, Zuid- en Centraal-Amerika en het Midden-Oosten had de daling van de militaire uitgaven in enkele van de olie-export afhankelijke landen een sterke impact op de regionale trends.

Besnoeiingen in de overheidsuitgaven hebben tot de keuze van prioriteiten geleid en tot compromissen tussen militaire en sociale uitgaven. In de periode sinds de crash van de olieprijs wijzen de nationale rapporten van de van olie-export afhanke-

VERANDERINGEN IN MILITAIRE UITGAVEN PER REGIO, 2015-16

lijke landen op een gemiddelde daling van de militaire uitgaven die in verhouding groter is dan de daling in sociale sectoren zoals gezondheid en onderwijs.

Gegevens over de militaire uitgaven

Ondanks een gebrek aan vrijwillige rapportering aan de Verenigde Naties publiceren veel staten informatie over hun militaire uitgaven in overheidsrapporten, in begrotingen en op andere publiek toegankelijke platformen. Onvolledige en onnauwkeurige informatie over de militaire uitgaven vormt een probleem vanwege hun verband met de nationale veiligheid, maar in veel gevallen is de nationale transparantie verbeterd. In 2016 verzamelde SIPRI betrouwbare en consistente gegevens over de militaire uitgaven van 148 landen.

Een uitgebreide gegevensset van SIPRI

SIPRI is erin geslaagd een oude ambitie waar te maken, namelijk de publicatie van

een uitgebreide gegevensset over de militaire uitgaven, die in sommige gevallen tot in 1949 teruggaat. De uitgebreide set verschaft gegevens in constante en huidige US dollar en als aandeel van het bruto binnenlands product. Hij schept aanzienlijke kansen voor nieuw onderzoek en inzichten in de dynamiek van de militaire uitgaven. De gegevens maken ook onderzoek mogelijk van de langetermijntrends in militaire uitgaven in verschillende regio's en landen, zowel in als na de periode van de Koude Oorlog. ●

10. INTERNATIONALE WAPEN- HANDEL EN ONTWIKKELINGEN IN WAPENPRODUCTIE

Het volume van de internationale handel in grote wapensystemen steeg tussen 2007-11 en 2012-16 met 8,4 procent. De vijf grootste leveranciers in 2012-16 – de Verenigde Staten, Rusland, China, Frankrijk en Duitsland – vertegenwoordigden 74 procent van het exportvolume.

Sinds 1950 zijn de VS en Rusland (of de Sovjet-Unie voor 1992) systematisch veruit de grootste wapenleveranciers geweest. Samen met de West-Europese leveranciers hebben zij de lijst van de 10 grootste leveranciers historisch gedomineerd en niets wijst op een beduidende verandering in de nabije toekomst. Deze groep heeft tussen 2007-11 en 2012-16 haar aandeel in het wereldtotaal zelfs nog vergroot. Ze is nu aangevuld met China, dat een stevige positie heeft verworven als één van de voornaamste exporteurs van grote wapens ter wereld.

Op regionaal niveau groeide de stroom van wapens naar het Midden-Oosten met 86 procent tussen 2007-11 en 2012-16, terwijl de stroom van wapens naar Azië en

Oceanië met 7,7 procent toenam. Omgekeerd daalde de stroom van wapens naar Europa opvallend (met 36 procent), net als die naar het Amerikaanse Continent (met 18 procent) en Afrika (6,6 procent).

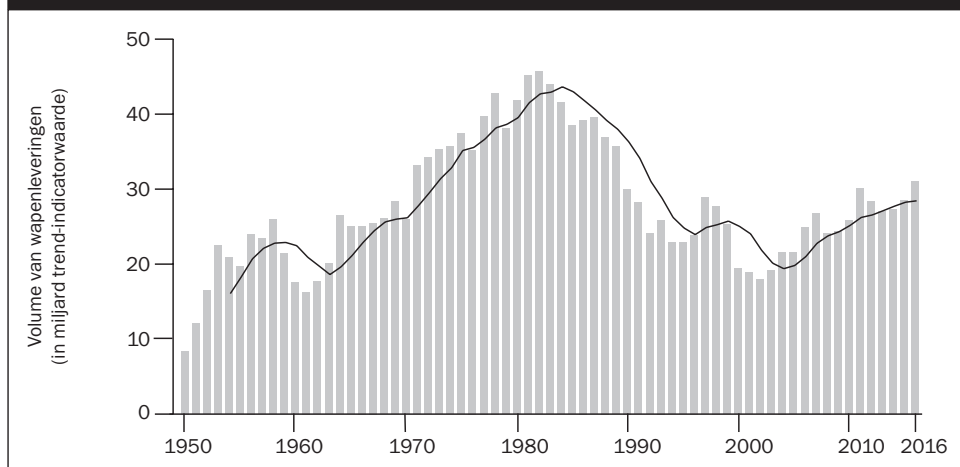
Als militaire hulp geleverde wapens

In 2016 kenden grote delen van de wereld aanhoudende spanningen en conflicten, die vaak rechtstreeks verband hielden met wapenaankopen in het buitenland. In deze conflicten gebruikte wapens worden soms als hulp geleverd. In andere gevallen houdt de hulp minder verband met lopende conflicten en ernstige spanningen maar wordt ze veeleer gebruikt als een instrument voor de ondersteuning of verbetering van ruimere politieke betrekkingen, of om de buitenlandse goedkeuring voor een beleid te verkrijgen. Hoewel het volume van de wapenleveringen als hulp gedaald is, blijven ze een belangrijke beleidsinstrument voor bepaalde grote leveranciers.

Transparantie in wapenleveringen

Net als in de voorbije jaren was er in 2016 teleurstellend weinig transparantie rond wapenleveringen. Het aantal landen dat

TREND IN DE LEVERINGEN VAN GROTE WAPENS, 1950-2016

zijn wapeninvoer en -uitvoer rapporteerde aan het VN-register van Conventionele Wapens (United Nations Register of Conventional Arms, UNROCA) bleef laag, en hoewel de verplichte rapportering onder het Wapenhandelsverdrag (Arms Trade Treaty, ATT) in 2016 redelijk goed begon, roept een vergelijking met de rapportering aan het UNROCA vragen op over het vermogen van de twee instrumenten om samen algemene transparantie over de internationale wapenhandel te scheppen. Er waren geen belangrijke wijzigingen in transparantie op nationaal en regionaal niveau.

De financiële waarde van wapenuitvoer, 2015*

Hoewel de SIPRI-gegevens niets zeggen over de financiële waarde van wapenleveringen, publiceren veel wapenexporterende staten wel cijfers over de financiële waarde van hun wapenuitvoer. Op basis van dergelijke cijfers schat het SIPRI de totale waarde van de internationale wapenhandel in 2015 op minstens 91,3 miljard dollar. In werkelijkheid ligt dat cijfer wellicht hoger.

Ontwikkelingen in de wapenindustrie

De totale verkoop van wapens en militaire diensten door bedrijven in de SIPRI Top 100 daalde in 2015 voor het vijfde jaar op rij.* Er was een lichte terugval met 0,6 procent tegenover 2014. Dit was de kleinste jaarlijkse daling sinds de piek van 2010. Ze kan voornamelijk worden verklaard door een algemene terugval van de verkoop van in de VS gebaseerde bedrijven, die de Top 100 bleven domineren. De West-Europese wapenproducenten toonden samen een stijging, soms dankzij een beduidende exportverkoop. Ondanks sancties verkocht ook de Russische wapenindustrie in 2015 meer wapens, vooral in eigen land maar ook met een zekere mate van export, terwijl groei-

DE BELANGRIJKSTE EXPORTEURS EN IMPORTEURS VAN GROTE WAPENS, 2012-16

Internationaal		Internationaal	
Uitvoerder	aandeel (%)	Invoerder	aandeel (%)
1 VS	33	1 India	13
2 Rusland	23	2 Saoedi-Arabië	8,2
3 China	6,2	3 VAE	4,6
4 Frankrijk	6,0	4 China	4,5
5 Duitsland	5,6	5 Algerije	3,7
6 VK	4,6	6 Turkije	3,3
7 Spanje	2,8	7 Australië	3,3
8 Italië	2,7	8 Irak	3,2
9 Oekraïne	2,6	9 Pakistan	3,2
10 Israël	2,3	10 Vietnam	3,0

producenten en de gevestigde producenten gemengde resultaten boekten.

Een overzicht van 14 jaar gegevens over de wapenindustrie bevestigt dat de rangschikking, vooral van de bedrijven in de Top 10, zeer stabiel is. Het illustreert bovendien dat ondanks variaties van jaar tot jaar de wapenverkoop van de bedrijven boven- en onderaan de SIPRI Top 100 tussen 2002 en 2015 gestaag is toegenomen in termen van constante dollars. Anderzijds toont dit dat het aandeel van de wapenbedrijven van de Top 10 in de totale jaaromzet van de SIPRI Top 100 in deze periode gedaald is.

*Het laatste jaar waarvoor gegevens beschikbaar zijn. ●

11. WERELDKERNMACHTEN

Begin 2017 hadden negen landen (de VS, Rusland, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, China, India, Pakistan, Israël en de Democratische Volksrepubliek Korea (DVRK of Noord-Korea)) ongeveer 14.935 kernwapens in hun bezit, waarvan er 4150 waren ingezet bij operationele troepen. Daarvan werden er ongeveer 1800 in hoge staat van paraatheid gehouden.

Kernwapenarsenalen

Op wereldschaal blijft het aantal kernkoppen dalen. Dit is vooral het gevolg van de inkrimpingen in de VS en Rusland, die samen goed zijn voor ongeveer 92 procent van het globale aantal kernwapens. Zij beperken hun kernwapenarsenaal in het kader van het Verdrag voor maatregelen voor de verdere vermindering en beperking van strategische aanvalswapens (nieuw START-verdrag) van 2010, maar ook door eenzijdige ontmanteling. Anderzijds staan zowel in de VS als in Rusland grootschalige en dure moderniseringsprogramma's op stapel voor de vervanging en modernisering van de kernkoppen, de op raketten en vliegtuigen gebaseerde nucleaire overbrengingssystemen en de productie-installaties voor kernwapens.

De andere kernmogendheden bezitten een aanzienlijk kleiner arsenaal, maar ontwikkelen of gebruiken eveneens nieuwe wapensystemen, of hebben hun intenties daaromtrent kenbaar gemaakt. Men neemt aan dat China, India, Noord-Korea en Pakistan hun kernwapenarsenalen uitbreiden.

Noord-Korea blijft zijn militaire nucleaire programma voorrang geven als centraal element van zijn nationale veiligheidsstrategie en voerde in 2016 zijn vierde en vijfde kernproeven uit. De proeven brachten het totale aantal sinds 1945 wereldwijd geregistreerde kernexplosies op 2057.

WERELDKERNMACHTEN, 2016

Land	Operationele kernkoppen	Andere kernkoppen	Totale voorraad
VS	1 800	5 000	6 800
Rusland	1 950	5 050	7 000
VK	120	95	215
Frankrijk	280	20	300
China	–	270	270
India	–	120–130	120–130
Pakistan	–	130–140	130–140
Israël	–	80	80
Noord-Korea	–	(10–20)	(10–20)
Totaal	4 150	10 785	14 935

.. = niet van toepassing of niet beschikbaar;
– = nul; () = onbetrouwbare cijfers. 'Andere kernkoppen' omvat operationele kernkoppen die in voorraad worden gehouden en uit bedrijf genomen kernkoppen die op ontmanteling wachten. Alle schattingen zijn bij benadering en gelden vanaf januari 2017.

Gebrek aan transparantie

De beschikbaarheid van betrouwbare informatie over de status van de kernwapenarsenalen en de nucleaire capaciteit verschilt aanzienlijk per kernmacht. De VS hebben uitvoerige informatie over hun voorraad en hun capaciteit vrijgegeven, terwijl het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk beperkte informatie openbaar maakten. Rusland weigert een gedetailleerd overzicht van zijn in het nieuwe START-verdrag opgenomen arsenaal te publiceren, maar deelt deze informatie wel met de VS. De Amerikaanse regering geeft niet langer gedetailleerde informatie over de Russische en Chinese kernarsenalen vrij. De regeringen van India en Pakistan leggen verklaringen af over sommige van hun raketproeven, maar laten niets los over de staat of de omvang van hun respectieve arsenalen. Israël geeft geen commentaar over zijn kernarsenaal en Noord-Korea maakt geen informatie openbaar over zijn nucleaire capaciteit. ●

WERELDWIJDE SPLIJTSTOF- VOORRADEN, 2016

De grondstof van kernwapens is splijtstof: ofwel hoogverrijkt uranium (HEU), ofwel gescheiden plutonium. China, Frankrijk, Rusland, het Verenigd Koninkrijk en de VS hebben voor hun kernwapens zowel HEU als plutonium geproduceerd; India, Israël en Noord-Korea hebben vooral plutonium geproduceerd; Pakistan stapt van wapens op basis van hoofdzakelijk HEU geleidelijk aan over naar wapens op basis van plutonium. Noord-Korea heeft plutonium en mogelijk ook HEU voor gebruik in kernwapens geproduceerd. Alle landen met een civiele nucleaire verrijkings- of opwerkingsindustrie zijn in mindere of meerdere mate in staat om splijtstoffen voor wapens te produceren.

Het Internationaal Panel voor Splijtstoffen (International Panel on Fissile Materials) verzamelt informatie over de wereldvoorraden aan splijtstoffen.

Wereldwijde splijtstofvoorraden, 2016

Hoogverrijkt uranium	~1 340 ton
Gescheiden plutonium	
Militaire voorraden	~230 ton
Civiele voorraden	~285 ton

SIPRI FACT SHEETS

Ieder jaar geeft het SIPRI, in de aanloop naar de publicatie van het volgende SIPRI Yearbook, een aantal kernonderzoeksgegevens vrij voor het recentste jaar waarover gegevens beschikbaar zijn. Het gaat telkens om een gedetailleerde, up-to-date factsheet met de belangrijkste conclusies van SIPRI, die verder worden uitgediept in het overeenstemmende hoofdstuk in het jaarboek.

Fleurant, A., Perlo-Freeman, S., Wezeman, P. D., Wezeman, S. T. and Kelly, N., 'The SIPRI Top 100 arms-producing and military services companies, 2015', SIPRI Fact Sheet, December 2016, <<https://www.sipri.org/publications/2016/sipri-fact-sheets/sipri-top-100-arms-producing-and-military-services-companies-2015>>.

Fleurant, A., Wezeman, P. D., Wezeman, S. T., and Tian, N., 'Trends in international arms transfers, 2016', SIPRI Fact Sheet, February 2017, <<https://www.sipri.org/publications/2017/sipri-fact-sheets/trends-international-arms-transfers-2016>>.

Tian, N., Fleurant, A., Wezeman, P. D. and Wezeman, S. T., 'Trends in world military expenditure, 2016', SIPRI Fact Sheet, April 2017, <<https://www.sipri.org/publications/2017/sipri-fact-sheets/trends-world-military-expenditure-2016>>.

Kile, S. N. and Kristensen, H. M., 'Trends in world nuclear forces, 2017', SIPRI Fact Sheet, July 2017, <<https://www.sipri.org/publications/2017/sipri-fact-sheets/trends-world-nuclear-forces-2017>>.

12. NUCLEAIRE ONTwapening, NON-PROLIFERATIE EN KERNwapENBEHEERSING

Op weg naar een nieuw juridisch bindend instrument voor nucleaire ontwapening

In 2016 keurde de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties een resolutie goed om in 2017 onderhandelingen over de afschaffing van kernwapens aan te vatten. Dit sloot aan op voorafgaande intensieve besprekingen in de werkgroep voor nucleaire ontwapening (Open-ended Working Group on nuclear disarmament), die in Genève vergaderde om haar rapport voor de Algemene Vergadering van de VN op te stellen. Het rapport omvatte een aanbeveling om in 2017 een voor alle staten toegankelijke internationale conferentie te organiseren om te onderhandelen over een juridisch bindend verbod op kernwapens, met het oog op hun afschaffing.

De Algemene Vergadering en het Eerste Comité van de Verenigde Naties stemden bovendien voor de samenstelling van een voorbereidende groep op hoog niveau die in twee sessies van elk twee weken in Genève zal vergaderen, eerst in 2017 en vervolgens in 2018, om belangrijke elementen te overwegen en aanbevelingen te maken over een toekomstig niet-discriminerend, multilateraal, en internationaal en effectief verifieerbaar verdrag voor een verbod op de productie van splijtstof voor kernwapens of andere nucleaire explosieve wapens.

De Ontwapeningsconferentie (Conference on Disarmament, CD), het enige multilaterale wereldforum voor onderhandelingen over wapenbeheersing en ontwapeningsovereenkomsten, bereikte echter in 2016 eens te meer geen overeenstemming over een werkprogramma en kon over geen enkel punt op haar agenda onderhandelingen aanvatten.

DE 20STE VERJAARDAG VAN HET ALOMVATTEND KERNSTOPVERDRAG

2016 was het jaar van de 20ste verjaardag van de opening voor ondertekening van het Alomvattend Kernstopverdrag (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty, CTBT) op 24 september 1996. Om de uitvoering van het CTBT te bevorderen gaven de staten die partij zijn bij het verdrag op 15 september 2016 een gezamenlijke verklaring over het Alomvattend Kernstopverdrag uit (Joint Statement on the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty by the Nuclear Nonproliferation Treaty Nuclear-Weapon States). Ze verbonden zich tot een inzet voor een snelle ratificatie en inwerkingtreding van het CTBT. Op 23 september 2016 keurde de Veiligheidsraad van de VN Resolutie 2310 goed, die alle staten die het CTBT nog niet hebben ondertekend of geratificeerd – in het bijzonder de acht resterende staten van Bijlage 2 – aanspoort om dat onverwijld te doen.

Kernwapenbeheersing van de VS en Rusland

In 2016 bleven de gezamenlijke inspanningen van de VS en Rusland voor kernwapenbeheersing, ontwapening en non-proliferatie gestagneerd door de ruimere verslechtering van de politieke betrekkingen tussen beide landen. De Verenigde Staten en Rusland gingen verder met de implementatie van het Verdrag voor maatregelen voor verdere vermindering en beperking van strategische aanvalswapens (Treaty on Measures for the Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms, nieuw START-verdrag) van 2010. Het vooruitzicht dat de twee partijen het eens zouden worden over een meer verregaande inkrimping van hun strategische kernarsenalen leek echter steeds onwaarschijnlijker. Er werd geen vooruitgang geboekt in het oplossen van de impasse over de aantijging van de VS dat Rusland een belangrijk verdrag uit de Koude Oorlog over

OVERZICHT VAN DE INTERNATIONALE CONVENTIES, INSTRUMENTEN EN INITIATIEVEN VOOR DE NUCLEAIRE VEILIGHEID

Naam	Jaar van onder-tekening/ invoering	Aantal partijen	Beschrijving
Convention on the Physical Protection of Nuclear Material (CPPNM)	1979	153	Eist dat de staten een gepast niveau van fysieke bescherming van nucleair materiaal verzekeren tijdens internationaal transport
Global Partnership against the Spread of Weapons and Materials of Mass Destruction	2002	29	Financiert en coördineert activiteiten voor de bestrijding van de risico's van chemisch, biologisch, radiologisch en nucleair terrorisme
Proliferation Security Initiative (PSI)	2003	107	Coördineert vrijwillige acties van staten om de aan proliferatie gerelateerde smokkel in massavernietigingswapens, hun overbrengingssystemen en gerelateerd materieel te beletten
Veiligheidsraad van de Verenigde Naties Resolutie 1540	2004	193	Eist dat de staten binnenlandse controles en regels invoeren om de onwettige handel in nucleair materiaal te voorkomen
International Convention on the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism (ICSANT)	2005	106	Bevordert de samenwerking ter preventie van bezit en gebruik van radioactief materiaal of radioactieve voorzieningen en het gebruik of de beschadiging van nucleaire installaties voor terroristische daden
Global Initiative to Combat Nuclear Terrorism (GICNT)	2006	86	Voert multilaterale activiteiten voor de nucleaire veiligheid uit om nucleair terrorisme te voorkomen, te detecteren en erop te reageren

Opmerking: In mei 2016 werd een amendement bij de CPPNM van kracht en veranderde de naam van het akkoord in Convention on the Physical Protection of Nuclear Material and Nuclear Facilities.

de beheersing van middellange afstandsraakketten (1987 Treaty on the Elimination of Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles, INF Treaty) had geschonden. Rusland verwierp de beschuldiging en reageerde met eigen aantijgingen over schendingen van het verdrag. In 2016 schorste Rusland bovendien de implementatie van een bilaterale overeenkomst met de VS over de onomkeerbare eliminatie van plutonium uit ontmantelde kernkoppen die als overbodig voor de defensiebehoeften waren verklaard.

De Nucleaire veiligheidstop

De vierde en laatste vergadering van een reeks Nucleaire veiligheidstoppen (Nuclear Security Summits) vond van 31 maart tot 1 april 2016 plaats in Washington DC. Een van de hoofddoelen van de bijeenkomst was het zoeken naar mogelijkheden voor de

instandhouding van het door de vorige topontmoetingen geschapen politieke momentum voor de ondersteuning van het werk van de staten en internationale organisaties om het globale nucleaire veiligheidssysteem na 2016 te versterken.

De nucleaire overeenkomst met Iran

Iran hield zich aan de voorwaarden van het gezamenlijke allesomvattende actieplan (Joint Comprehensive Plan of Action, JCPOA) dat zijn atoomprogramma beperkt. Het JCPOA, dat mede dankzij de Europese Unie (EU) tot stand kwam, werd in juli 2015 ondertekend door Iran en de E3/EU+3 (Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk plus China, Rusland en de VS). Het Internationaal Atoomagentschap monitort en verifieert de naleving van de verplichtingen van het JCPOA door Iran. ●

13. CHEMISCHE EN BIOLOGISCHE VEILIGHEIDSDREIGINGEN

Onderzoek van aantijgingen over het gebruik van chemische wapens in Irak en Syrië

In 2016 waren er aanhoudende gevallen van vermeend en bevestigd gebruik van chemische wapens in de gewapende conflicten in Irak en Syrië. Regeringen bleven Islamitische Staat bestrijden, met inbegrip van haar vermoedelijke infrastructuur voor chemische wapens, in de context van het offensief in 2016 tegen Mosul. De Veiligheidsraad van de Verenigde Naties bleef verdeeld over de vraag of de Syrische regering zich aan chemische oorlogsvoering heeft bezondigd.

De Organisatie voor het Verbod op Chemische Wapens (Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons – OPCW), de instantie die het Verdrag Chemische Wapens van 1993 implementeert, trachtte de volledigheid en juistheid van de verklaringen van Syrië te bevestigen, gedeeltelijk via het werk van het Declaration Assessment Team, de Fact-Finding Mission en het Gezamenlijk Onderzoeksmechanisme (Joint Investigative Mechanism, JIM) van de OPCW en de VN in Syrië. Het JIM bracht in 2016 vier belangrijke rapporten uit en besloot dat een rebellen-groep verantwoordelijk was voor ten minste één aanval met zwavelmosterdgas in Syrië, terwijl de Syrische regeringstroepen verantwoordelijk waren voor drie gevallen van verspreiding van chloorgas. Syrië en acht andere staten betwistten de bevindingen van het JIM inzake het gebruik door Syrische regeringstroepen. Een aanzienlijk aantal regeringen aanvaardde de algemene bevindingen van het JIM, terwijl andere zich onthielden van een publieke stellingname over de vraag of de Syrische regering het gebruik van dergelijke wapens had gemachtigd. Het mandaat

van het JIM werd aangepast en met een jaar verlengd, maar het blijft belast met de toewijzing van verantwoordelijkheid voor bepaalde (ook nieuwe) gevallen van vermeend gebruik van chemische wapens.

Er waren bijkomende aantijgingen over het bezit en het gebruik van chemische wapens in de context van de aanhoudende gevechten in Irak. De OPCW verleende Irak analytisch advies en gerelateerde ondersteuning in verband met het vermeende gebruik van chemische wapens en als hulp bij de geplande vernietiging van resten van chemische wapens van het bewind van Saddam Hoessein. De OPCW verwijderde ook over zee chemische wapens uit Libië, de tweede operatie van deze aard. (De eerste vond plaats in Syrië, in 2013-14.)

Beheersing van biologische en chemische wapens

Het Russische voorstel om op de Ontwapeningsconferentie over een nieuw multilateraal verdrag tegen chemisch en biologisch terrorisme te onderhandelen, werd op gemengde reacties onthaald. De achtste toetsingsconferentie van de Conventie over Biologische en Toxische Wapens (BTWC) van 1972 vond in november 2016 plaats en werd het eens over een minimalistisch tussentijds proces met jaarlijkse vergaderingen van de aangesloten staten in de periode 2017-20. Ze besloot ook het mandaat van de eenheid die de landen ondersteunt bij de implementatie van het verdrag (Implementation Support Unit) te verlengen voor de periode 2017-21 (tenzij dit later zou worden herzien) en een door de zevende toetsingsconferentie opgerichte samenwerkingsdatabank voort te zetten. ●

14. CONVENTIONELE WAPEN-BEHEERSING

Het ICRC-richtsnoer en zijn toepassing in de stedelijke oorlogsvoering

De Conventies van Genève zijn een internationale maatstaf voor het gedrag in gewapende conflicten. In 2011 begon het Internationaal Comité van het Rode Kruis (ICRC) een meerjarenproject voor de update van een reeks Commentaren die een richtsnoer vormen voor de interpretatie en implementatie van de conventies door de staten. De eerste update heeft betrekking op de Conventie over de verbetering van het lot van gewonden en zieken bij de strijdkrachten ter plaatse. Hij maakt deel uit van een reeks Commentaren die rekening zullen houden met de veranderde aard van gewapende conflicten. Een van de belangrijkste problemen die het geüpdatete commentaar behandelt, is de toepassing van de Conventies van Genève op niet-internationale gewapende conflicten. Andere belangrijke thema's zijn de vrijwaring van de onpartijdigheid van humanitaire hulp, aanvallen op gezondheidswerkers en het toemennende gebruik van militaire macht en geweld in bevolkte gebieden.

Humanitaire wapenbeheersing

Het ICRC en andere organisaties maken zich meer en meer zorgen over het gebruik van explosieve wapens in bevolkte gebieden (explosive weapons in populated areas, EWIPA). Het is ook een aandachtspunt in de inspanningen voor humanitaire wapenbeheersing. In 2016 werden naar verluidt bijna 42.000 burgers door explosieve wapens gedood of gewond. Het bombardement van Aleppo was het dieptepunt van deze vorm van oorlogsvoering. Het Verdrag inzake bepaalde conventionele wapens (Convention on Certain Conventional Weapons, CCW Convention) van 1981 was op de eerste

plaats bedoeld om burgers en strijders in gewapende conflicten te beschermen, maar de vijfde toetsingsconferentie voor de herziening van het verdrag slaagde er niet in de problematiek rond EWIPA, brandbommen en nieuwe technologie in de oorlogsvoering effectief aan te pakken. Anderzijds bleef men inspanningen doen om de reikwijdte van de bestaande stelsels voor humanitaire wapenbeheersing te verruimen, met inbegrip van besprekingen over dodelijke autonome wapensystemen en prille initiatieven van de aftredende regering van de VS om de internationale overdracht en het gebruik van onbemande luchtvaartuigen (UAV's of drones) te regelen en de transparantie over hun gebruik te verbeteren. Daarnaast kwamen staten bijeen om de implementatie van het VN-Actieprogramma voor kleine en lichte wapens (United Nations Programme of Action on small arms and light weapons, SALW) te bespreken en werden ze het eens over kordate taal over de genderaspecten van de proliferatie van en het geweld met kleine en lichte wapens en de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen van de VN.

Conventionele wapenbeheersing in Europa

Europa is de enige regio met een geïntegreerd systeem voor conventionele wapenbeheersing. Er bestaat echter een consensus dat het in de jaren 1990 gecreëerde raamwerk niet langer de verwachte resultaten oplevert. De diepe verdeeldheid tussen Rusland en het Westen over het oorzakelijk verband kwam in 2016 tot uiting in discussies binnen de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE). Toch besloot de OVSE na een door Duitsland geleid initiatief, om een gestructureerde dialoog aan te vatten over de huidige en toekomstige uitdagingen en risico's in de OVSE-zone, met een bijzondere nadruk op de conventionele wapenbeheersing. ●

15. HANDEL IN WAPENS EN DUAL-USEPRODUCTEN

Het Wapenhandelsverdrag (Arms Trade Treaty)

Een Buitengewone Landenconferentie (CSP1.5) rond het Wapenhandelsverdrag (Arms Trade Treaty - ATT) vond plaats in februari 2016, en de Tweede Landenconferentie (CSP2) volgde in augustus 2016. Tijdens de vergadering van februari werden belangrijke beslissingen genomen over de rol en de werking van het secretariaat van het ATT. Tijdens de CSP2 werd een consensus bereikt over het vaste Hoofd van het ATT-secretariaat, Dumisani Dladla; over de aanbevolen rapporteringsmodellen voor het eerste rapport over de implementatie van het verdrag en het jaarverslag over de wapenleveringen; over een concept van de taken en bevoegdheden van het ATT Voluntary Trust Fund; en over de oprichting van tussentijdse werkgroepen voor de effectieve implementatie van het ATT, de universalisering van het ATT en de transparantie en rapportering. Er blijven grote uitdagingen bestaan voor de praktische impact van het ATT: de geringe toetreding in Azië en het Midden-Oosten; de commerciële en politieke overwegingen die de interpretatie van de bepalingen van het verdrag beïnvloeden; het feit dat belangrijke uitvoerders en invoerders van wapens buiten het verdrag blijven; en de beperkingen van de rol en de bevoegdheden van het secretariaat.

Multilaterale wapenembargo's

In 2016 waren 38 multilaterale wapenembargo's van kracht: 15 opgelegd door de Verenigde Naties, 22 door de Europese Unie (EU) en 1 door de Liga van Arabische Staten. Elf van de EU-embargo's voerden rechtstreeks VN-resoluties uit, drie voerden VN-embargo's met gewijzigde geogra-

MULTILATERALE WAPENEMBARGO'S VAN KRACHT IN 2016

Verenigde Naties (15 embargo's)

- Centraal-Afrikaanse Republiek (NGS)
- Democratische Republiek Congo (NGS)
- Ivoorkust (NGS) • Eritrea • Iran • Irak (NGS) • IS, al-Qaeda en aanverwante personen en groepen • Noord-Korea • Libanon (NGS)
- Liberia (NGS) • Libië (NGS) • Somalië (NGS)
- Soedan (Darfur) • Taliban • Jemen (NGS)

Europese Unie (22 embargo's)

Implementatie van VN-embargo's (11):

- Al-Qaeda, de Taliban en aanverwante personen en groepen • Centraal-Afrikaanse Republiek (NGS) • Democratische Republiek Congo (NGS) • Ivoorkust (NGS) • Eritrea
- Irak (NGS) • Libanon (NGS) • Liberia (NGS)
- Libië (NGS) • Somalië (NGS) • Jemen (NGS)

Aanpassingen van VN-embargo's (3):

- Iran • Noord-Korea • Soedan (Darfur)

Embargo's zonder VN-tegenhanger (8):

- Wit-Rusland • China • Egypte • Myanmar
- Rusland • Zuid-Soedan • Syrië • Zimbabwe

Arabische Liga (1 embargo)

- Syrië

NGS = niet-gouvernementele strijdkrachten.

fische perimeter of dekking in termen van wapentypes uit en acht hadden geen VN-tegenhanger. Het embargo van de Liga van Arabische Staten (tegen Syrië) had geen VN-tegenhanger. De meeste van deze embargo's dekken uitsluitend conventionele wapens. De VN- en EU-embargo's tegen Iran en Noord-Korea en het EU-embargo tegen Rusland dekken echter ook de export van dual-useproducten. In 2016 werden geen nieuwe multilaterale wapenembargo's opgelegd. De uitvoering van de VN-embargo's verliep weer niet zonder problemen, zoals bleek uit de rapporten van de verschillende met het toezicht op hun uitvoering belaste panels van deskundigen.

Exportcontroleregelingen

Alle multilaterale exportcontroleregelingen – de Australiëgroep, het Missile Technology Control Regime of MTCR, de Groep van Nucleaire Exportlanden (Nuclear Suppliers Group, NSG), het Akkoord van Wassenaar betreffende exportcontrole voor conventionele wapens en dual-usegoederen en technologieën (Wassenaar Arrangement, WA) – trachtten hun respectieve controlelijsten en -richtlijnen te updaten. De meeste regelingen bleven moeilijkheden ondervinden om nieuwe leden toe te laten, omdat er rond de goedkeuring van de kandidaturen een consensus moest worden bereikt. Toch kwam India in juni 2016 eindelijk een stap dichterbij zijn doel om zich aan te sluiten bij de exportcontroleregelingen, als deelnemende staat van het MTRC en de The Hague Code of Conduct against Ballistic Missile Proliferation. In alle regelingen werden de besprekingen over een betere samenwerking met de niet-deelnemende staten voortgezet. Verscheidene regelingen voerden een ruimere toenaderingsdialoog die verder ging dan technische briefings.

Controle op de handel in dual-use-producten door de EU

De herziening van de EU-regels inzake de export, doorvoer en tussenhandel van dual-useproducten werd in 2016 voortgezet. Ze zal waarschijnlijk niet voor 2018 voltooid zijn. In september 2016 diende de Europese Commissie een wetsvoorstel in met een aantal elementen die negatieve reacties van de industrie en van verscheidende EU-lidstaten uitlokten en die bepaalde aspecten van de EU-regels inzake de controle op dual-useproducten fundamenteel zouden veranderen. Het betreft hier de volgende elementen: een uitbreiding van de definitie van dual-useproducten om bepaalde types technologie voor cybersur-

veillance te omvatten; een EU-controlelijst die voor het eerst verder gaat dan de vier exportcontroleregelingen; een uitbreiding van de zogenaamde ‘catch-all’-controles voor niet in de lijsten opgenomen zaken, om zaken te dekken die bedoeld kunnen zijn om te worden gebruikt in overtreding van de mensenrechten of de internationale humanitaire wetten, of in verband met terrorisme; en een uitbreiding van de criteria die staten bij de beoordeling van vergunningsaanvragen moeten toepassen met inbegrip van de mensenrechtensituatie, de internationale humanitaire wetten en het terrorisme.

Toepassing van de aandacht voor de mensenrechten op de exportcontrole op dual-useproducten

De toepassing van de mensenrechtennormen op de exportcontrole op wapens wordt sinds vele jaren algemeen aanvaard. Hun toepassing op de exportcontrole op dual-useproducten is echter altijd minder duidelijk en minder consequent geweest. Dit onderwerp heeft meer aandacht gekregen, vooral als gevolg van de toevoeging van een aantal surveillancesystemen met informatie- en communicatietechnologie aan de lijst van dual-useproducten van het WA en de EU. Deze systemen werden voornamelijk geïdentificeerd vanwege de mensenrechtenproblematiek die met hun gebruik gepaard gaat. Hun toevoeging aan de lijst van dual-useproducten van het WA en de EU heeft geleid tot oproepen om meer van deze surveillancesystemen aan controle te onderwerpen. Op het niveau van de EU heeft dit ook tot discussies geleid over het leggen van een duidelijker verband tussen exportcontroles op dual-useproducten en de toepassing van de mensenrechtennormen. ●

SIPRI-DATABANKEN

Databank van het SIPRI over militaire uitgaven (Military Expenditure Database)

Geeft een overzichtelijke tijdlijn van de militaire uitgaven van 172 landen sinds 1988, die toelaat de militaire uitgaven van landen te vergelijken: uitgedrukt in de lokale munteenheid, tegen de huidige prijzen; uitgedrukt in US dollar, tegen vaste prijzen en wisselkoersen; en als een aandeel van het bruto binnenlands product.

Databank van het SIPRI over wapenleveringen (Arms Transfers Database)

Toont alle internationale leveringen in zeven categorieën van grote conventionele wapens sinds 1950: de uitgebreidste publiek toegankelijke bron van informatie over internationale wapenleveringen.

Databank van het SIPRI over wapenembargo's (Arms Embargoes Database)

Geeft informatie over alle wapenembargo's die zijn opgelegd door internationale organisaties als de EU of de VN, óf door een groep landen. Alle embargo's die van kracht zijn óf sinds 1998 van kracht waren, worden vermeld.

Databank van het SIPRI over nationale rapporten (National Reports Database)

Biedt links naar alle publiek toegankelijke nationale rapporten over wapenexport en wordt voortdurend aangevuld met links naar nieuw gepubliceerde nationale rapporten over wapenexport.

Databank van het SIPRI over multilaterale vredesoperaties (Multilateral Peace Operations Database)

Geeft informatie over alle VN- en niet-VN-vredesoperaties sinds 2000, met inbegrip van locatie, data van troepeninzet en operatie, mandaat, deelnemende landen, aantal medewerkers, kosten en gesneuvelden.

De SIPRI-databanken zijn toegankelijk via www.sipri.org/databases

HET SIPRI YEARBOOK 2017 BESTELLEN?

SIPRI Yearbook 2017: Armaments, Disarmament and International Security

Gedrukte en onlineversie uitgegeven door Oxford University Press

ISBN 978-0-19-881180-0, gebonden

ISBN 978-0-19-184859-9, online

Voor meer informatie, zie www.sipriyearbook.org

OXFORD
UNIVERSITY PRESS

**STOCKHOLM INTERNATIONAL
PEACE RESEARCH INSTITUTE**

Signalistgatan 9
SE-169 72 Solna, Sweden
Telephone: +46 8 655 97 00
Email: sipri@sipri.org
Internet: www.sipri.org

**vlaams
vredesinstituut**

Leuvenseweg 86
1000 Brussel
Tel. +32 2 552 45 91
vredesinstituut@vlaamsparlement.be
www.vlaamsvredesinstituut.eu
www.twitter.com/Vredesinstituut

STOCKHOLM INTERNATIONAL
PEACE RESEARCH INSTITUTE

SIPRI-JAARBOEK 2017

Armaments, Disarmament and International Security

Politici, diplomaten, journalisten, academici, studenten en burgers in de hele wereld beschouwen het SIPRI Yearbook als een toonaangevende en onafhankelijke bron van gegevens en analyses over bewapening, ontwapening en internationale veiligheid. Het SIPRI Yearbook geeft een overzicht van de ontwikkelingen op het gebied van internationale veiligheid, wapens en technologie, militaire uitgaven, wapenhandel en -productie, gewapende conflicten, en van de inspanningen voor de beheersing van conventionele, nucleaire, chemische en biologische wapens.

Dit boekje is een samenvatting van de 48ste uitgave van het SIPRI Yearbook, met een toelichting bij de ontwikkelingen in 2016.

Een greep uit de inhoud:

- *Gewapende conflicten en conflictbeheersing*, met aandacht voor het Midden-Oosten en Noord-Afrika, de Europese veiligheid en het vredesakkoord in Colombia, samen met een analyse van globale en regionale trends in vredesoperaties
- *Veiligheid en ontwikkeling*, met onder meer studies over *sustaining peace* en duurzame ontwikkeling in risicogebieden, gedwongen verplaatsing in een kwetsbare context, en de verbanden tussen de klimaatverandering en gewelddadige conflicten
- *Militaire uitgaven, wapenproductie en internationale wapenhandel*
- *Wereldkernmachten*, met een overzicht van elk van de negen kernmogendheden
- *Beheersing van kernwapens*, met ontwikkelingen in de multilaterale wapenbeheersing en ontwapening en een bespreking van de implementatie van de nucleaire overeenkomst met Iran
- *Conventionele wapenbeheersing*, met studies over humanitaire wapenbeheersing en de huidige status van de conventionele wapenbeheersing in Europa
- *Chemische en biologische veiligheidsdreigingen*, met inbegrip van het onderzoek naar aantijgingen over de inzet van chemische wapens in het Midden-Oosten
- *Controle op de handel in wapens en dual-useproducten*, met een focus op de ontwikkelingen in het Wapenhandelsverdrag (Arms Trade Treaty), multilaterale wapenembargo's en exportcontroleregelingen

Daarnaast vindt u in dit boekje een overzicht van trends in 10 jaar gewapend geweld, een samenvatting van de Global Peace Index en bijlagen met overeenkomsten aangaande wapenbeheersing en ontwapening, internationale samenwerkingsverbanden op het gebied van veiligheid en belangrijke gebeurtenissen in 2016.

Deze samenvatting van het SIPRI Yearbook is in het Nederlands vertaald in samenwerking met Vlaams Vredesinstituut, een onafhankelijk instituut voor vredesonderzoek bij het Vlaams Parlement.